

Današnje stanje istočnih crkvi i istočnih obreda.

Danas ima preko 30 crkvi rastavljenih istočnjaka, i to s 5 raznih ritusa; imade i 12 crkvi s katoličkom spojenih, i to sa 6 ritusa. Sve istočne crkve možemo podijeliti u 2 skupine: jedna je bisantinskog ritusa, a ima 140 milijuna vjernika; druga je skupina drugih ritusa te ima oko 10 milijuna vjernika. O svim tim crkvama pogledajmo dva tri pitanja.

I. Pregled katoličkih i rastavljenih crkvi bisantinskog obreda.

Bisantinski je ritus potekao iz Antiohije, zatim je porastao u 4—10. vijeku pod uplivom Carigrada. On se raširio i po istočnoj Evropi, te Asiji, čak Americi (u ovoj ima oko 2 milijuna skupa Grka, Slavena, Rumunja, Siraca itd.). Većina ovog ritusa pripada rastavljenim crkvama.

1). Rastavljene crkve.

To su crkve, koje se ne pokoravaju papi a imaju bisantinski ritus. Pred 100 godina bile su samo dvije neovisne crkve, t. j. patrijarhat carigradsko-grčki i ruska crkva. Prije zadnjeg općeg rata bilo je oko 15 neovisnih crkvi, sad ih ima 20, taj broj raste. 14 ovih crkvi su autocefalne t. j. potpuno neovisne, 7 ih je na putu, da to postanu. Ove zadnje obuhvaćaju 6 narodnosti: Slavene, Rumunje, Grke, Melkite, Georgijce i Arbanase, te se svaki narod služi u liturgiji svojim jezikom.

Slaveni imaju 9 agregacija, a od tih neke nemaju potpunu neovisnost. Pred ratom je u Rusiji vladao sv. sinod u Petrogradu. G. 1917. u oktobru je obnovljena patrijaršija u Moskvi, ali badava. Boljševici pogubiše 28. biskupa i 1200 svećenika. Sovjetska vlada progoni kršćanstvo u Rusiji, pa opet na žalost ima pristaša i u kleru. Krivi reformatorji prihvatitše prigodu i osnovaše više novih crkvi: staru apostolsku, živu, nanovo rođenu, slobodnu radničku itd. Ukrajinjci osnovaše neovisnu presbiterijalnu crkvu narodnu. Za patrijarhom Tyhomom povedoše se najbolji kršćani, ali otpadoše od njega, kad je priznao sovjetsku vladu. Rusija još broji 110 milijuna vjernika s 3 metropolitima i 55 biskupa ili nadbiskupa. Pred 15 godina bilo je do 60.000 crkvi ili kapela, 50.000 svećenika i 15.000 đakona. Onda je bilo 17.000 monaha u 450 samostana i 12.000 redovnica s 40.000 novakinja u 3000 samostana. A danas? Hramovi su pre-

dani profanoj uporabi, redovnici i redovnice izbačene. Osim spomenutih vjernika ima i oko 15. milijuna starovjernikâ (starovery), koji ne priznaše popravke, što ih je izveo bio patrijarha Nikon u 17. vijeku. Ima i drugih sekta.

Srpska patrijaršija ima preko 5 milijuna vjernika. Ta je obnovljena pred par godina, broji 4 metropolite i 21 biskupiju, 3000 svećenika i 300 monaha.

Poljska ima oko 3 milijuna pravoslavnih. Vlada je poradila, da tu crkvu ocijepi od patrijaršije u Moskvi, te je osnovala neovisnu patrijaršiju i tu joj je neovisnost priznala carigradska patrijaršija u nov. 1924.

U Čeho-Slovačkoj su 2 crkve, koje hoće da se zovu pravoslavne. Jedna ima oko 500.000 i tîma je biskup Dositej iz Niša osnovao narodnu crkvu g. 1922. i podijelio u 4 biskupije. Ova se crkva dijeli u dva dijela: jedan ide prema protestantizmu, drugi hoće da bude podvrgnut srpskoj crkvi. Valja spomenuti i pravoslavnu crkvu Rusa u Karpatima, koja broji 73.000 vjernika. Grčki je patrijar u Carigradu ove Ruse podvrgnuo praškom nadbiskupu u martu g. 1923.

I u Finskoj, Litvaniji, Estoniji ima pravoslavnih. Carigradski je patrijar u julu 1923. osnovao nadbiskupiju u Finskoj (50.000 vjernika), metropoliju u Estoniji (oko 210.000 vjernika), pa ih je sebi podvrgao, barem imenom. Litvanija ima 138.000 pravoslavnih i biskupiju u Rigi.

Rumunji imaju sada svoju patrijaršiju u Bukarestu. Stvoriše je u veljači 1925. Ima 5 metropolita, 13 biskupa, 8.000 svećenika, oko 1000 monaha s 40 samostana i 1500 redovnica s 34 samostana, te 11 milijuna vjernika.

Grci imaju 3 glavne crkve. Carigradski patrijar ili fanar bio je nekoć moćan. Sada ga Turci potjeraše iz Carigrada. **Po imenu** ima pod sobom 57 metropolita (od tih 4 u Turskoj), 7 biskupa i 2 milijuna vjernika (od tih 200.000 u Turskoj). Blizu Soluna ima brdo Atos, koje ima više tisuća redovnika. — **Grčka narodna crkva** ima 33 biskupije. Tom crkvom ravno od g. 1923., ne sv. sinod kao prije, nego sabor biskupâ. Ima 3 milijuna i pō vjernika. — **Ciparska crkva** obuhvaća vjernike samo na tom otoku. — Grci imaju svoje kolonije u Americi, pa je ondje g. 1923. carigradski patrijar osnovao 4 biskupije i posebnu autonomnu crkvu. Ima 200.000 vjernika. No u crkvi je najveća nesloga.

Melkiti žive u Siriji i Egiptu pomiješani s Grcima. Antiohijski patrijarhat ima 200.000 vjernika i 13 metropolita. **Jerusalemški** patrijarhat ima 2 metropolite i 35.000 vjernika, aleksandrijski patrijarhat 6 metropolita i 110.000 vjernika; napokon biskupija na Sinaju ima oko 100 vjernika, od kojih je polovica redovnika u samostanu sv. Katarine.

Georgijci ili Iberi združeni su protiv svoje volje s **ocijepljenim** Rusima pred 100 godina. Pred 7 godina stvorije svoju crkvu, te imaju patrijara u Tiflisu, a uz to 5 biskupa i 2 milijuna vjernika. Boljševici ih sada u Georgiji silno progone.

Arbanasi protjeraše svoje grčke metropolite i g. 1922. proglasiše neovisnu crkvu s 180.000 vjernika. Imaju 3 metropolita.

2. Katoličke crkve.

7 je milijuna katolika **bisantskog** obreda. Od tih je najviše Rutenâ, koji obitavaju većinom u Galiciji i Karpatima, pa u Americi. Metropolija u Galiciji ima 3 biskupije i preko 3 i pò milijuna katolika, oko 2000 župa i s isto toliko svećenikâ. U Čeho-Slovačkoj su 2 biskupije, 450 svećenika i 500.000 vjernika. Drugi su rasijani po Ugarskoj, Bukovini i Bosni. Križevačka biskupija ima preko 100.000 vjernika. I u sjev. Americi i Kanadi imaju grkokatolici svoju biskupiju s 800.000 vjernika.

U Bugarskoj je samo 6.000 vjernika.

U rumunjskoj je sjedinjenih 1 i pò milijuna vjernika, 3 biskupije i 1 metropolita.

Sjedinjenih Grka u Turskoj i Grčkoj do 2000, a u Ateni živi njihov biskup.

U Siriji, Palestini i Egiptu, te u Evropi i Americi ima katoličkih Arbanasa, koji pobjeogoše pred Turcima. Imaju svog biskupa u Kalabriji.

U Siriji, Palestini i Egeptu, te u Evropi i Americi ima katoličkih Metropolita, koji su podvrgnuti metropolitu u Antiohiji i 12 biskupa. 4 kongregacije broje 400 redovnika s 24 samostana; redovnica ima oko 100 u 5 samostana.

II. Drugi obredi i istočne crkve.

Osim **bisantskog** ima i drugih 5 istočnih ritusa. To su: armenski, sirski, kaldejski, maronitski i koptski.

Armenski **ritus** **upotrebljuju** **ocijepljeni** istočnjaci, koji se nazivlju Gregorijancima, jer je njihov apostol bio Grgur prosvjetitelj. I katolici imaju taj ritus. Prvi imaju patrijaršiju u **Prekokaukasu**, Ciliciji i Turskoj (ove se dvije zadnje nalaze u progonu). Katolici imaju svoju patrijaršiju u Carigradu i Jerusalemu. U Turskoj je bilo prije rata do 2 milijuna Gregorijanaca, ali mnogi poginuše ili pobjeogoše, te ih sada ima oko 150.000. Armenaca ima ukupno do 3 milijuna, većinom u **Prekokaukasu**. — Katolikâ je oko 100.000.

Sirski je obred stari obred antiohijski. Drže ga **ocijepljeni monofisite** u Siriji i Mesopotamiji, koji se zovu Jakobite po svom **ustanovitelju**. U 17. vijeku se vratiše u kat. Crkvu. Prvih je 80.000 te imaju u Antiohiji svoj patrijarhat; drugih je 45.000 pa i oni imaju patrijarhat u Antiohiji.

Kaldejski je obred popravljeni sirski. Nekoji su sljedbenici tog obreda Nestorijanci te imaju svog patrijara. Ima ih 80.000. Drugi su katolici. Ima ih 60.000 s patrijaršijom u Babilonu. Danas žive na malabarskoj obali, u engleskim Indijama do 450.000, pa je za njih Pijo XI. osnovao g. 1923. posebnu crkvenu pokrajinu. **Ocijepljenih** je 350.000, a podvrgnuti su jakobinskom patrijaru u Antiohiji ili svome biskupu, ili pako prionuše uz protestantizam.

Maronitski je obred prema latinskom pogoršani antiohijski obred. Maronite su oni Sirci na brdu Libanu i drugdje, koji u 12. vijeku predoše od monoteletizma u kat. Crkvu. Upotrebljavaju sirski jezik ili arapski. Imaju svoju patrijaršiju u Antiohiji, a ima ih oko 350.000.

Koptski je obred stari aleksandrijski, koji je bio u monofisita u Egiptu, a odanle je dopro u Etiopiju. Taj obred upotrebljava koptski u Egiptu a gheezički (izumrlí) jezik u Etiopiji. **Ocijepljenih** je Kopta 800.000 pod patrijarhom u Aleksandriji i 12. biskupa; Etiopljana je oko 4 milijuna. Ovima je na čelu abuna, koga šalje koptski patrijar u Aleksandriji. Katolički Kopti imaju svog patrijara u Aleksandriji (već ga 17 g. nema), a ima ih 25.000. 20.000 katolika u Etiopiji sada su u latinskoj biskupiji.

III. O nutarnjem životu istočnih crkvi.

Pravoslavlje nije nešto zajedničko. Carigradski je patrijar du go davao pravac istoku, osobito Slavenima. Zato su istočne crkve očuvale neko štovanje prema tom patrijarhatu, a to se mnogima pričinja kao da su bile podvrgnute. Svaka je nacionalna crkva autokefalna, pa sama sobom upravlja po volji držeći se prvih sabora. Ipak još i sada ima carigradski patrijar neko prvenstvo časti, i ako mu ono sve više propada. Tako su Rumunji nedavno osnovali svoju crkvu i poslije čina samo najavili fanaru. Kako je rusko carstvo palo, propao i njegov utjecaj. Carigradski patrijar ima jedva 200.000 vjernika. Jugoslavija i Rumunjska se natječu, da preuzmu ulogu carigradskog patrijara. Tako beogradski sinod želi, da bi se 1600 godišnjica nicejskog sabora proslavila u Nišu, gdje da se rodio Konstantin Veliki. Rumunji su lani za oktobar pozvali sve poglavice istočnih crkvi, da ga u Bukareštu s njima proslave. Svoju patrijaršiju su stvorili, da ne budu manji pred drugim narodima. **Jerusalemki** je patrijar zamolio rumunjskog kralja i zatim srpskog, da preuzme pokroviteljstvo svih pravoslavnih u Palestini. Prošle su zime Rumunji predložili, da se u **Jerusalemu** osnuje nadpatrijaršija, koja bi izravnala razmirice istočnih crkvi. Srbi su se tome oduprli, jer da su i onako dosta toga pretrpjeli od carigradskog patrijara i stoga ne valja nešto slična podići. Grci su taj predlog odmah zabacili, jer bi ta nova ustanova škodila njihovim

privilegijima, pa rekoše da će svemu doskočiti posebna komisija. Svi dakle ipak čute potrebu jednog središta.

Istočne se crkve rado nazivlju sestrama, ali ta je veza sasama malena. Bugarsku je crkvu anatemom udario carigradski sabor g. 1827., a razne je grčke crkve drže za skizmatičku, pa će biti teško pitanje kod budućeg svepravoslavnog sabora, da li će pripustiti bugarske odaslanike. Kad koja autokefalna crkva imenuje sebi glavu, onda to najavi pismom i drugim crkvama, a ove odgovore ili ne.

Još nešto. Istočne crkve smatraju pitanje Julijanskog kalendara kao bitnu svoju tradiciju. Vlade su ipak poprimile grgurski kalendar i zatražile, da ga poprime i crkve. Tako ga poprimiše carigradska, ciparska, atenska i rumunjska crkva. U Rusiji ga jedni poprimiše, drugi ne. — Već nekoliko godina žele mnogi, da se sastane općeniti sabor. Gdje će se sastati? Ni u Niceji, ni u Carigradu poradi Turaka. Srbi nude Niš, drugi su za Jerusalem. Još je manje sloge u tome, o čemu bi se raspravljalo — pa zato sada šute. U svibnju godine 1923, sastadoše se u Carigradu odaslanici, ali se ne moguše složiti ni u pitanju kalendara, svećeničke nošnje, bi li brijali bradu i rezali vlase. Glede ponovne svećeničke ženidbe predadoše stvar u ruke novom općem saboru, o kome ništa ne odlučiše, ni gdje ni kad bi se sastao. Taj je sastanak ipak priznao, da svaka crkva može odlučiti za se glede ponovne svećeničke ženidbe, ali se još nije nijedna crkva na to odlučila. Eto, ne mogu se složiti ni u tome, da i najjednostavnija pitanja riješe. Možda se u tome ipak boje kat. Crkve, da se ne bi za njom povele.

Bizantinci pozdravljaju vladara naslovom »jednak apostolima« (isapostolos). Nijednog pitanje ne bi rješavali bez njega. Odatle silni i pogibeljni utjecaj svjetovne vlasti na crkvu; odatle cesaropapizam. On je bitno spojen s istočnim crkvama, osobito u Rusiji prije rata. Gdje država ne pomaže istočne crkve, tu kler ne može da brani kršćanska načela u javnom životu niti može da ravna s vjernicima; još manje može da se odupre progону. Tako su vlasti u Bugarskoj i drugdje ušle u borbu s crkvom ili promijenile crkvenu konstituciju u protestanskom duhu, a da nijesu naišle na otpor. Pravoslavlje je često dio nacionalizma, pa drže, da onaj izgubi svoju narodnost, koji pređe na katolicizam.

To ide i dalje. U nacionalnim crkvenim saborima imadu svjetovnjaci redovito dvije trećine glasova, episkopat i svećenstvo samo jednu trećinu. Tako svjetovnjaci imenuju biskupe i župnike. U župskim je komisijama često svjetovnjak predsjednik, ne župnik. To silno škodi. pa odatle nastaju političke prepirke i favorizovanje u upravi crkvi.

Treća je mana pravoslavlja: nemaju dovoljno sjemeništa za odgoju klera. Rusija je imala pred ratom 58 sjemeništa, ali su sada sva zatvorena kao i 4 akademije. U mnogim crkvama sve-

ćenici jedva imaju elementarnu naobrazbu, pa ne mogu da odole širenju protestantizma i racionalizma. Stoga se narod drži vjere više iz predaje, nego li iz osobnog uvjerenja. Kod istočnih crkvi nema pučkih misija, duhovnih vježbi (zatvorenih) i sličnih stvari, kako to nalazimo u kat. Crkvi. I nabožnih je listova vrlo malo. To je razlog, što materijalizam i boljševizam tako uspješno hara po istoku.

R. Janin (Carigrad).

